

ROLUL ȘI ATRIBUȚIILE CONSERVATORULUI DE BUNURI CULTURALE, OPERE DE ARTĂ ȘI MONUMENTE ISTORICE

MARIUS-GABRIEL RUS

mariusgabrielrus@yahoo.com

Muzeul Civilizației Dacice și Romane – Deva

THE ROLE AND CURATOR RESPONSIBILITIES OF CULTURAL GOODS, WORKS OF ART AND HISTORICAL MONUMENTS

ABSTRACT

One of the highest topical issues of our contemporary society is the protection of cultural values which are belonging to national and universal cultural patrimony. The interest about any past's testimony is more pronounced today.

Museum, as a scientific and educational institution, has a special part in preservation of cultural patrimony. The development of science left its mark on museums' activity also, having an influence on their activity.

The issue of preservation of cultural goods is seen today very seriously. There are many multidisciplinary studies and outlines at the highest level. Even if the preserving of cultural patrimony as a science has developed very slow, today it has an international recognition.

Keywords: cultural heritage, heritage preservation, preventive conservation, conservation, restoration.

Muzeologia – în strânsă legătura cu științele umaniste –, reprezintă știința care elaborează teorii și găsește mijloace pentru crearea condițiilor de conservare pentru opere de artă, artefacte și celelalte bunuri de patrimoniu, monumente și obiecte arheologice. ”Obiectele sau bunurile de patrimoniu au viața lor proprie, purtând pecetea miilor de ani sau a secolelor pe care le-au înfruntat”¹.

Ideea de conservare a vestigiilor trecutului a luat ființă în cadrul civilizațiilor străvechi, în Grecia Antică, unde exista ideea teaurizării, a păstrării bunurilor, pentru a fi transmise urmașilor². Așadar, ideea de conservare este legată de nașterea istoriei ca atare, moment în care omenirea a devenit conștientă de propriul ei trecut și a învățat să respecte creațiile artistice și mărturiile istorice.

Conservarea se definește prin activități legate de păstrarea nealterată a patrimoniului³. Termenul de conservare vine de la verbul latinesc ”*conservo*”, care înseamnă ”*păstrare*”, evident păstrare în întregime. Fie că vorbim de un bun cultural, o operă de artă sau de un monument istoric, ele sunt bunuri de patrimoniu și trebuie

¹ Corina Nicolescu, *Muzeologie generală*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975, p. 10.

² *Ibidem*, p. 14-18.

³ Radu Florescu, *Bazele muzeologiei*, București, 1993, p. 32.

păstrate în așa fel încât să nu-și piardă din însușirile sale specifice, din particularitățile istorice și nici din natura lor.

Odată cu apariția primelor muzee în țara noastră, au apărut și profesiile de specialitate, după cum era firesc, pentru cercetarea, colecționarea și păstrarea bunurilor culturale, a patrimoniului, în ansamblul său. Pe lângă ceilalți specialiști (muzeografi, arheologi, cercetători, restauratori, investigatori) în protejarea patrimoniului cultural, se află și profesia de conservator bunuri de patrimoniu; una dintre cele mai importante profesii din domeniul muzeologiei, pentru că asigură aplicarea măsurilor de protecție a bunurilor de patrimoniu. Deci, până la urmă, conservatorul asigură una din cele trei funcții ale muzeului, mai precis cea de conservare a patrimoniului deținut de muzeu.

În ultima jumătate de veac, concepția despre conservare s-a schimbat; mai ales în ultimele două decenii s-a produs o adevărată revoluție privind mijloacele și posibilitățile de conservare și restaurare a bunurilor de patrimoniu. În opoziție cu modul de gândire al veacului trecut, cercetătorii contemporani diferențiază conservarea de restaurare, acordând o prioritate conservării preventive și curative⁴.

Activitatea conservatorului cuprinde acțiuni și măsuri de conservare preventivă și de conservare curativă.

În ultima perioadă, însă, se pune mare accent pe conservarea preventivă, iar conservarea curativă este aplicată doar în cazuri extreme și în lipsa unui restaurator. Pentru a se înțelege mai bine distincția dintre conservare și restaurare, voi reda mai jos sensurile termenilor⁵:

Conservare - restaurare = toate măsurile și acțiunile care vizează protejarea patrimoniului cultural tangibil, asigurând totodată accesibilitatea acestuia pentru generațiile prezente și viitoare. Conservarea - restaurarea cuprinde: conservarea preventivă, conservarea curativă și restaurarea. Toate măsurile și acțiunile trebuie să respecte semnificația și proprietățile fizice ale elementului de patrimoniu cultural.

Conservarea preventivă = toate măsurile și acțiunile care vizează evitarea și minimizarea deteriorării sau pierderii viitoare. Acestea acționează în contextul sau împrejurimile sau ambientul unui bun cultural, dar cel mai adesea într-un ansamblu de bunuri, indiferent de vârstă și starea lor. Aceste măsuri și acțiuni sunt indirecte – acestea nu interferează cu materialele și structurile elementelor fizice ale bunurilor. Ele nu modifică aspectul lor. Exemple de conservare preventivă sunt: măsuri și acțiuni de înregistrare, depozitare, manipulare, ambalare și transport, securitate, management de mediu – lumină, umiditate, poluare și controlul dăunătorilor –, planificarea de urgență, educarea personalului, sensibilizarea opiniei publice, respectarea legislației corespunzătoare.

Conservarea curativă = toate acțiunile aplicate în mod direct la un bun cultural sau un grup de bunuri culturale care vizează stoparea proceselor dăunătoare active sau consolidarea structurii lor. Aceste acțiuni sunt efectuate numai atunci

⁴ Marta Guttman, *Tendențe în conservarea preventivă*, Sibiu, 2009, p. 9.

⁵ Vezi rezoluția din 2008 a Consiliului Internațional al Muzeelor (ICOM) privind terminologia la adresa web: <http://www.icom-cc.org/47/about-icom-cc/definition-of-profession/#.V5dD2tLhDq4> (accesat în 26.07.2016 și tradus din limba engleză). Definițiile se găsesc traduse sub o altă formă în cartea lui Marta Guttman, *op. cit.*.

când bunurile sunt într-o stare fragilă sau deteriorarea se produce galopant și când acestea ar putea fi pierdute într-un timp relativ scurt. Aceste acțiuni modifică uneori aspectul bunurilor. Exemple de conservare curativă sunt: dezinfestarea textilelor, desalinizarea ceramicii, dezacidificarea hârtiei, uscarea materialelor arheologice umede, stabilizarea metalelor corodate, consolidarea picturilor murale, eliminarea buruienilor din mozaicuri.

Restaurare = toate acțiunile aplicate în mod direct la un bun cultural, unic și stabil, cu scopul de a facilita aprecierea, înțelegerea și utilizarea acestuia. Aceste acțiuni sunt efectuate numai în cazul în care elementul a pierdut o parte a semnificației sau a funcției sale, prin alterarea sau deteriorarea sa, în scopul de a fi salvat. Ele se bazează pe respect pentru materialul original. Cel mai adesea, astfel de acțiuni modifică aspectul bunului cultural. Exemple de restaurare sunt: retușarea unui tablou sau a unei picturi, reansamblarea unei sculpturi sparte sau ruptă, remodelarea unui coș, completarea lacunelor unui vas de ceramică sau sticlă.

Distincția dintre conservator și restaurator este evidentă și cât se poate de clară: conservatorul operează indirect asupra bunurilor, mai precis asupra mediului ambiant, a microclimatului acestora, iar restauratorul operează direct asupra bunurilor, intervine în structura și în materialul obiectului.

Ideea păstrării și preocuparea, parcă tot mai intensă, de a crea condițiile științifice de conservare a tezaurului cultural al omenirii, constituie azi, fără îndoială, printre specialiști din țara noastră și nu numai, apanajul concepției contemporane și o preocupare permanentă⁶.

Muzeele cu tradiție și experiență au devenit astăzi adevărate clinici experimentale, fiind înzestrate cu laboratoare⁷ de cercetare, conservare și restaurare, a căror misiune este de a găsi cele mai bune metode de păstrare și salvagardare a bunurilor culturale.

Fie că vorbim despre un bun cultural, o operă de artă sau de un monument istoric, viața acestora poate fi periclitată în condiții nefavorabile de păstrare. Opera de artă trebuie să înfrunte vremurile și să străbată secole, de aceea pentru specialiști este importantă calitatea materialului din care este concepută, desăvârșirea tehnicii și totodată mesajul pe care îl transmite sufletului omenesc din toate timpurile.

Marile opere și realizări artistice nu au fost nimicite datorită trecerii vremii, ci datorită ignoranței și indiferenței oamenilor, fapt ce în ultimele decenii a schimbat ideea societății despre moștenirea patrimoniului cultural. *”Este mai bine să previi decât să tratezi, să descoperi cauza, pentru a nu fi nevoie să repari efectele”*⁸.

⁶ Vezi: Irina Oberlander-Târnoveanu, *Un viitor pentru trecut: ghid de bună practică pentru păstrarea patrimoniului cultural*, București, 2002, și manualul lui Adriana Scripcariu, *Patrimoniul cultural*, Brașov, 2013, care prezintă preocupări de actualitate pentru patrimoniul românesc.

⁷ Ion Sandu, Mariana Mustăță, *Știința, tehnica și arta conservării patrimoniului cultural*, Iași, 1997, p. 8-20.

⁸ Florin Șerbănescu, Victor Simion, Mircea Sfârlea, *Muzeologie generală*, București, Editura Bazilica a Patriarhiei Române, 2011, p.114.

Conservarea sau prezervarea patrimoniului trebuie înțeleasă ca un ansamblu de măsuri ce trebuie luate împotriva tuturor factorilor de degradare înainte ca aceștia să declanșeze procesele de deteriorare ale bunurilor⁹.

Chiar dacă nu este o disciplină de sine stătătoare, conservarea necesită studiu și se bazează pe principii multidisciplinare, pe activități disparate, pe criterii și soluții științifice și tehnice până la cel mai înalt nivel. Ca ramură a muzeologiei, conservarea patrimoniului și-a creat un drum lent¹⁰ și astăzi se bucură de o recunoaștere la nivel internațional, iar activitățile specialiștilor din domeniu au devenit apreciate și recunoscute. De aproximativ 50 de ani, în țara noastră se observă o preocupare și o conștientizare mai profundă parcă cu privire la importanța patrimoniului cultural, probabil datorită distrugerilor importante generate de ultimul război mondial. *”Ideea conservării preventive și-a croit lent drum, pentru ca astăzi, să se impună, împreună cu conservarea curativă și restaurarea, ca una din cele trei fațete ale conservării-restaurării”*¹¹.

După părerea mea, cea mai importantă problemă din domeniul ocrotirii patrimoniului este segmentul conservării, deoarece are ca obiectiv să asigure perenitatea valorilor istorice și civilizației umane.

Revenind la profesia de conservator, persoana în funcție trebuie să posede cunoștințe istorice, legate de istoria artei, dar și bazate pe materialitatea obiectelor. În cazul expertizării și al conservării bunurilor trebuie să cunoască structura și caracteristicile materialelor și procesul de creație al acestora, așadar conservatorul trebuie să posede și cunoștințe tehnice¹².

Scopul preocupărilor de conservare are trăsături comune cu medicina, deoarece conservarea ca activitate își propune să creeze condiții de igienă bunurilor de patrimoniu, să prevină bolile și în ultimă instanță să remedieze ori să vindece obiectul prin restaurare.

Conservarea, în concepția de azi, nu se reduce numai la ocrotirea bunurilor de intemperii, controlul microclimatului și eliminarea factorilor de deteriorare, ea necesită o atenție și o pregătire permanentă. Conservarea preventivă este cel mai adesea constituită din gesturi mărunte, aparent banale, dar necesare pentru un termen îndelungat. Nu există condiții ideale de conservare, ci condiții adaptate colecțiilor și stabilite de conservator în funcție de anumite posibilități la locul de muncă.

Conservatorul trebuie să aibă o cunoaștere de ansamblu asupra bunurilor de patrimoniu, să știe să le organizeze și să le așeze într-o ordine rațională, metodică și logică, și totodată să știe să le pună în valoare. Conservatorul trebuie să aibă un spirit inventiv, simț estetic și creativ pentru că de multe ori activitatea sa se poate împlini cu cea a unui arhitect.

În cadrul activității conservatorului de patrimoniu, rolul deosebit revine pregătirii obiectelor pentru depozitare, expoziții, investigații, restaurare, cercetare, ma-

⁹ Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Târgoviște, 2010, p. 426.

¹⁰ Ioan Opriș, *Ocrotirea patrimoniului cultural. Tradiții, destin, valoare*, București, 1986, p. 10-11.

¹¹ Marta Guttman, *op. cit.*, p. 9.

¹² Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 10.

nipulare și transport. Conservatorul trebuie să cunoască terminologia, metodele de specialitate și trebuie să întocmească documentația (fișa de conservare, rapoarte scrise) care să justifice intervențiile asupra obiectului și să evite neconcordanțele și confuziile¹³.

Conservarea și implicit profesia de conservator este privită ca o practică de protecție a obiectului împotriva stricăciunii, pierderii sau distrugerii bunurilor de patrimoniu, spre deosebire de restaurare și implicit profesia de restaurator, care a fost definită ca o practică de reparare a obiectului.

Conservatorul are atribuții multiple și complexe, iar domeniul conservării patrimoniului este mult prea important pentru a fi minimalizat. Riscurile și responsabilitatea pentru bunurile de patrimoniu sunt imense pentru conservator, pentru că trebuie să aibă grijă ca tot ceea ce azi constituie patrimoniu cultural, mâine să nu devină doar o amintire, ele având o greutate și o încărcătură cu valoare istorică.

Conform standardelor ocupaționale¹⁴ în vigoare, profesia impune niște unități de competență de îndeplinit. Ele sunt grupate în trei categorii: fundamentale, generale pe domeniul de activitate și specifice ocupației.

Cele fundamentale cuprind: comunicare interactivă, efectuarea muncii în echipă și dezvoltarea profesională proprie.

Cele generale pe domeniul de activitate impun planificarea activității proprii, aplicarea normelor de protecția muncii, de sănătate și securitate în muncă, de prevenire și stingere a incendiilor, și asigurarea conservării preventive a bunurilor de patrimoniu prin aplicarea normelor de conservare.

Iar cele specifice ocupației – asigurarea condițiilor microclimatice –, se ocupă cu evaluarea și avizarea stării de conservare a bunurilor de patrimoniu, cu ocrotirea, protejarea și conservarea preventivă a bunurilor în timpul depozitării, expunerii, manipulării și a transportului, cu aplicarea măsurilor urgente pentru salvarea descoperirilor arheologice și conservarea preventivă a monumentelor istorice.

Principala atribuție a conservatorului este asigurarea aplicării măsurilor de protecție a bunurilor culturale din patrimoniul instituției în care lucrează, împotriva tuturor factorilor care induc procesele de degradare. Conservarea bunurilor, în general se face pe tipuri de materiale, anume de specificul obiectelor: carte, documente, lemn, însă nu mereu există spațiul necesar depozitării obiectelor în funcție de materialul din care sunt constituite. Nu vom intra în detaliile specifice și în amănuntele profesionale, însă este nevoie de o strategie de conservare a bunurilor, cu caracter general, pentru a cuprinde întreaga sferă și arie a conservării.

Conform normelor¹⁵ de conservare și restaurare, conservatorului de bunuri de patrimoniu îi revin următoarele atribuții generale:

- asigurarea condițiilor microclimatice prevăzute de Normele de conservare în vigoare și controlul acestora;

¹³ Mioara Turcu, *Conservarea pieselor de muzeu*, București, 2008, p. 9-11.

¹⁴ Vezi standardele ocupaționale la adresa web: http://www.anc.edu.ro/?page_id=42 (accesat: 26.07.2016).

¹⁵ Vezi normele de conservare și restaurare în legislație la adresa web: <http://www.cimec.ro/Legislatie/Legislatie-culturala.html> (accesat: 27.07.2016).

- impunerea folosirii iluminatului artificial în spațiile în care se expun sau se depozitează bunuri de patrimoniu, deoarece iluminatul natural dăunează materialelor de natură organică;
- folosirea aparatelor de măsură și control a microclimatului și iluminatului;
- organizarea depozitelor prin proiectare și tipodimensionare;
- participă la elaborarea programului instituțional privind prevenirea sustragerii bunurilor și a apariției focarelor de incendii;
- participă la redactarea tematicii de proiectare în expoziții sau depozite pentru partea care îi revine;
- impune asigurarea condițiilor necesare conservării preventive a memoriei audiovizuale;
- asigură condiții de conservare pentru bunurile implicate în programele de schimburi culturale cu instituții din alte localități sau alte țări și efectuează ambalarea corectă a bunurilor respective;
- aplică măsuri pentru prevenirea apariției uzurii funcționale premature;
- aplică măsuri necesare pentru salvarea descoperirilor arheologice chiar din momentul descoperirii acestora;
- impune măsuri privind păstrarea intactă a stării de conservare a monumentelor istorice.

Pe lângă aceste atribuții generale, există și alte particularități¹⁶ și metode specifice profesiei, însă nu le vom trata în acest articol.

Așadar, conservatorul este persoana capabilă să asigure instituțiilor deținătoare de bunuri de patrimoniu toate condițiile necesare păstrării acestora.

Conservatorul trebuie să observe, să analizeze, să consemneze, să îndrume și să raporteze șefului instituției unde lucrează tot ceea ce contravine conservării și să aibă observații la felul cum trebuie să se desfășoare anumite activități în instituție, pentru a nu pune în pericol bunurile de patrimoniu și chiar să intervină atunci când situațiile create din sfera sa de competență o impun.

Deciziile conservatorului se bazează întotdeauna pe rezultatele analizei relațiilor cauzale pentru a putea acționa asupra cauzelor ce duc la deteriorarea bunurilor culturale și a monumentelor istorice.

Am încercat să creionez profilul unui conservator idealist și profesionist, care prin grija sa pentru patrimoniu, indiferent de instituția aparținătoare, va transmite generației de mâine o parte din trecut. Iar trecutul este important, la fel și oamenii care se îngrijesc de trecut, căci fără trecut suntem deșărădăcinați, fără prezent suntem pierduți și fără viitor suntem fără perspectivă.

Protejarea valorilor culturale ale patrimoniului universal, constituie una din problemele de mare actualitate ale societății contemporane. Oamenii din întreaga lume manifestă un interes parcă mai accentuat pentru tot ceea ce reprezintă o mărturie a trecutului.

Problema conservării bunurilor culturale este tratată astăzi cu o deosebită seriozitate.

¹⁶ A. Moldoveanu, *op. cit.*, p. 425-431; aici sunt redate pe larg particularitățile profesiei de conservator bunuri culturale.

Impactul dezvoltării științei cu viața socială și-a lăsat amprenta și asupra muzeelor, influențând conținutul și formele activității lor. Activitatea specialiștilor de conservare a patrimoniului din muzee se bucură azi de mijloace și aparate performante și adecvate în aplicarea măsurilor ce le impune conservarea în ansamblul ei.

Să privim cu mai multă atenție la trecut și cu mai multă grijă spre viitor. Chiar dacă încă nu s-a definit în totalitate și încă nu s-au atins limitele conservării patrimoniului cultural, fiecare zi aduce noi provocări pentru specialiștii din muzee și ei sunt cei care se îngrijesc de trecut.

Bibliografie:

FLORESCU, Radu, *Bazele muzeologiei*, București, Editura Facultății de Istorie, 1993.

GUTTMAN, Marta, *Tendențe în conservarea preventivă*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2009.

MOLDOVEANU, Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2010.

NICOLESCU, Corina, *Muzeologie generală*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975.

OBERLANDER-TÂRNOVEANU, Irina, *Un viitor pentru trecut: ghid de bună practică pentru păstrarea patrimoniului cultural*, București, Editura CIMEC, 2002.

OPRIȘ, Ioan, *Ocrotirea patrimoniului cultural. Tradiții, destin, valoare*, București, Editura Meridiane, 1986.

SANDU, Ion, MUSTAȚĂ, Mariana, *Știința, tehnica și arta conservării patrimoniului cultural*, Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 1997.

SCRIPCARIU, Adriana, *Patrimoniul cultural*, Brașov, Școala Agaton, 2013.

ȘERBĂNESCU, Florin, SIMION, Victor, SFÂRLEA, Mircea, *Muzeologie generală*, București, Editura Bazilica a Patriarhiei Române, 2011.

TURCU, Mioara, *Conservarea pieselor de muzeu*, București, Editura Fundației România de mâine, 2007.

http://www.anc.edu.ro/?page_id=42.

<http://www.cimec.ro/Legislatie/Legislatie-culturala.html>.

http://www.icom-cc.org/47/about-icom-cc/definition-of_profession/#.V5dD2tLhDq4.